

Prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci

GOVOR MRŽNJE-PROBLEM BALKANSKOG RASKRŠĆA

Jezičke mine su otrovne mine

Pojave ugrožavanja društva i njegovih vrijednosti javljaju se još od njegovog nastanka. U početku su bili ugroženi, prije svega njihov opstanak, a zatim i njihov društveno-ekonomski, politički i kulturni razvoj. Govoru mržnje posvećuje se posebna pažnja naprosto iz razloga pošto on uvijek može da zaprijeti nacionalnoj bezbjednosti. On može da inicira nasilje između društvenih grupa u jednoj državi ili više država što može da dovede do konflikata, intervencije stranih sila i sukoba širih razmjera. U govoru mržnje koriste se riječi ili simboli koji vrijeđaju jednu etničku, religioznu, nacionalnu ili rasnu grupu u cjelini, ili koje vrijeđaju pojedince pravljjenjem aluzije na njihovo stvarno ili pretpostavljeno pripadništvo jednoj etničkoj, vjerskoj, nacionalnoj ili rasnoj grupi. Govor mržnje može biti direktna prijetnja regionalnoj bezbjednosti i on može da nanese i druge štete pojedincima koji su pripadnici grupe koja je ugrožena, on može postati veliki izvor frustracija građana koje mogu eksplodirati na najmanju provokaciju. **Govor mržnje koristi se kao sredstvo kojim se u mobilizatorske svrhe služi jezik politike orjentisane na učutkivanje ili odstranjivanje oponentata.** On ponajbolje uspjeva upravo tamo gdje ima najmanje istinske demokratije i velika je opasnost po dijalog i toleranciju. Ako je dovoljna količina govora mržnje, članovi nipodaštavane grupe mogu čak i da se uplaše svakog učestvovanja u javnom životu, u demokratskoj politici. Zato je neophodno da u demokratskoj zajednici javna politika treba da se uokviruje prema diskusijama u kojima su svi relevantni faktori zastupljeni. Ona treba da se činjenicama suprotstavi govoru mržnje udruženim sa govorom laži koji od određenih pojedinaca i grupa želi da hara javnom scenom i tako narušava mir i bezbjednost svih građana. Činjenica je da govor mržnje nimalo ne mari za istoriju, etimologiju, semantiku – on jezik naprosto upotrebljava kao toljagu. Imajući u vidu rane koje govor mržnje nanosi društvu, društvenom poretku, demokratiji i psihi pojedinca, postavlja se pitanje šta učiniti u vezi toga. Po svemu sudeći, moraćemo još da pričekamo na vrijeme kada će u javnoj i naročito političkoj upotrebi u regionu, pa i u BiH da se afirmiše jedan bar pretežno normalan, neopterećen, neideologizovan jezik, manje podatan manipulaciji i otporniji na krivitvorenje. To, a ne nekakav teško zamislivi „govor ljubavi“, jeste prava alternativa razornom govoru mržnje. **Ako ne prolaze „govori ljubavi“, mijenjanje iskaza, onda treba demokratski mijenjati govornike i tako spriječiti govor mržnje i jezičke manipulacije, a osigurati bezbjednost za sve građane kao vrhovni zakon.**

Nijedna zemlja u svijetu nije imuna na problem ispoljavanja rasne, nacionalne, vjerske ili drugih oblika netrpeljivosti. Oblici netrepeljivosti determinisani su specifičnim društvenim činiocima za svako društvo. Problem ekstremizma i netrepeljivosti u sponu je u Evropi, i to ne samo u zemljama u tranziciji, već i u razvijenim zapadnoevropskim zemljama. **Prema analizama međunarodnih tijela koja se bave ovim pitanjima, u Bosni i Hercegovini razni oblici diskriminacije, netolerancije uključujući i delikte koji su motivisani mržnjom vrlo su zastupljeni.** U izvještajima se sugerije vlastima u Bosni i Hercegovini neophodnost ozbiljnog pristupa ovim problemima, a posebno se navodi nefikasnost postojećih zakonskih propisa i njihove primjene. Problem čini još većim što je Bosna i Hercegovina postkonfliktno društvo opterećeno

dugom historijom religijske i nacionalne netrpeljivosti. Za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ovi problemi su ignorisani iz ideoloških razloga. Što se tiče vjerske mržnje danas, verbalni i fizički napadi na sveštenstvo te vjerske objekte i simbole nisu rijetka pojava, i to najčešće tamo gdje su pripadnici njihove vjerske zajednice u manjini. Postojeća zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini i ne odgovaraju potrebama prakse, reakcija organa formalne društvene kontrole takođe nije zadovoljavajuća. Zločini mržnje narušavaju društveni mir, produbljuju postojeće društvene podjele i stvaraju nove, takođe mogu da vode potencijalnim društvenim sukobima. Mržnja i zločin iz religijskih i nacionalnih razloga u Bosni i Hercegovini sastavni su dio historije, društvene svijesti i prakse i iz tih razloga zaslužuju posebnu pažnju. Pregledom domaće literature iz ove oblasti možemo konstatovati da je prisutan nedostatak teorijskih i aplikativnih istraživanja, što ukazuje na naučnu opravdanost organizovanja fundamentalnih i primjenjenih istraživanja na navedenu temu.

U posljednje vrijeme mnogo se raspravlja o govoru ili jeziku mržnje. Za njega se optužuju novine i elektronski mediji. Iz visokih sfera geostrategije, politike, stranaka i javnih glasila, govor mržnje proširio se na sva područja ljudske djelatnosti, na gotovo sve sastanke, pregovore i razgovore. Postoji bezbroj načina da se govori mržnja. Može se napasti otvoreno i sirovo, ali i prikriveno i zaobilazno. Govorom mržnje se mogu poslužiti tek moćnici, vođe, strukture, šefovi, upravljači, i to samo prema onima prema kojima su u nadmoćnoj društvenoj poziciji. Govorom mržnje i vrijeđanjem počinje nasilje. On je opasan zato što se njime inicira diskriminacija i u krajnjoj instanci nasilje. Govor mržnje na medijima je bio podjednako proizvođač ratova kao što su to bili ekonomija ili geopolitika. **Treba se izboriti da se sa govorom mržnje prestane i da se uspostavi pristojnije i bezbjednije društvo u kome će govor mržnje biti istisnut iz medija.** Destruktivna uloga medija koji su izmakli bilo kakvoj društvenoj kontroli i forsiraju nasilje kao dominantnu karakteristiku, nasilje dovodi u funkciju udice za potencijalne konzumente. Naučno je dokazano da često puta siromaštvo goji ekstremizam, a mladi odrasli u atmosferi nasilja, rata i bujanja kriminala prijemčiviji su ekstremnim idejama.

Govor mržnje i jezičke manipulacije je jedna od najaktuelnijih tema u savremenoj svjetskoj sociološkoj i kriminološkoj literaturi. Posebnu pažnju posvećuje mu sociologija devijantnosti. Radi se o fenomenu starom koliko i ljudski rod. Međutim, tek u zadnjih dvadesetak godina problem govora mržnje uvodi se u kriminološku literaturu i krivična zakonodavstva pojedinih zemalja kao posebna vrsta kriminaliteta. Prisutan je deficit naučnih radova o govoru mržnje što uzrokuje određene teorijske teškoće u objašnjenju ovog fenomena. Dosadašnja istraživanja o govoru mržnje nisu se bavila uticajem društvenih činilaca na govor mržnje, odnosno uticajima promjena društvene strukture na govor mržnje. U pravilu govor mržnje se sprovodi nad simbolima jer su simboli objekat napada. O simbolima i njihovim značenjima posvećeni su mnogi filozofski, sociološki, psihološki i drugi radovi, ali ne i radovi o značenjima i posljedicama koje izaziva nasilje nad simbolima. O mržnji i nasilju mnogo je pisano kroz historiju, što znači da se uslovno može protumačiti da je historija ljudskog roda i historija mržnje i nasilja. Dakle, govor mržnje, kao i zločini mržnje stari su koliko i ljudski rod. Ni jedna zemlja u svijetu nije imuna na problem ispoljavanja nekog oblika netrpeljivosti, npr.: rasne, nacionalne, vjerske, političke, socijalne ili drugih oblika netrpeljivosti. Oblici netrpeljivosti determinisani su specifičnim društvenim činiocima za svako društvo. Problem ekstremizma i netrpeljivosti u usponu je u Evropi, i to ne samo u zemljama u tranziciji već i u razvijenim zapadno evropskim zemljama. Od devedesetih godina raste broj napada od strane pripadnika ekstremno konzervativnih i neo-nacizmom zadojenih gangova čije žrtve su posebno pripadnici rasnih i etničkih, religijskih manjina, imigranti i homoseksualci. Njihova ideologija zasniva se na rasizmu, religijskoj mržnji, homofobiji i antisemitizmu. Oni su

izraz shvatanja o nadmoćnosti sopstvene društvene grupe nad drugima. Napad na pojedinca ima karakter simboličnog ataka na grupu kojoj on pripada. Kako ovakva djela narušavaju mir u društvu i mogu voditi potencijalno opasnim društvenim sukobima – političkim, kulturnim, rasnim, međunacionalnim, međureligijskim i dr., neophodno im je posvetiti maksimalnu pažnju.

Ključni problem koji se nužno nameće jeste zašto se govor mržnje javlja intenzivno baš u određenim društvenim periodima i da li se u određenim kulturama češće javljaju nego u drugim čak iako su društveni uslovi isti ili slični? Može se postaviti i pitanje kakvo značenje imaju povrede simbola za članove društvene grupe kojoj ti simboli pripadaju? (na primjer Republika Srpska i BiH sa svim svojim simbolima i obilježjima).

U vremenima globalizacije savremeni svijet postaje sve dinamičniji, kulturno heterogeniji, ekonomski, politički, socijalno i moralno sve nestabilniji. **Balkan i balkansko raskršće su permanentno u konfliktima, izazovima, nesporazumima, rizicima i prijetnjama.** Takva društvena klima jeste pogodno tlo za ekstremističke ideologije. Problematika govora mržnje vrlo je važno pitanje kome se posvećuje posebna pažnja u okviru Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE). Zemlje članice OESK-a politički su se obavezale u mnogim dokumentima i deklaracijama da eliminišu diskriminaciju. Problem diskriminacije i mržnje jedno je od vrlo važnih pitanja u Evropskoj uniji. Vijeće Evrope je ustanovilo Evropsku komisiju protiv rasizma i netolerancije (ECRI) 1993. godine. Evropska unija je 1997. godine osnovala Centar za praćenje rasizma i ksenofobije (EUMC) u cilju harmonizacije anti-rasističkih zakona.

Vjerska mržnja jedno je od vrlo aktuelnih pitanja savremenog svijeta, trendovi vjerske mržnje su u porastu u Evropi. Vjerski inspirisani incidenti u jednoj zemlji mogu da utiču na zbivanja daleko preko nacionalnih granica i da dovedu do protesta, prijetnji, nasilja, čak i da negativno utiču na međunarodne, političke, ekonomske, vojne i svake druge odnose između zemalja. Povreda simbola kroz govor mržnje vrijeđa kolektivnu svijest cijele društvene grupe, nacije, naroda i tako dalje. Simboli su van granica iskustva, prostorne i vremenske stvarnosti. **Naš svijet se sastoji od onog što se vidi i od onog što se ne vidi: vidljivo i ne vidljivo tek zajedno čine stvarnost.** Akt govora mržnje je takođe simbol po sebi sa destruktivnim značenjem. Značenja koje ima nasilje nad simbolima za određenu društvenu grupu nisu golim okom vidljivi, nisu egzaktno mjerljivi i provjerljivi, ali posljedice nasilja nad simbolima su vidljive i mjerljive.

Prema anlizama međunarodnih organizacija i tijela koja se bave ovim pitanjima, u BiH razni oblici diskriminacije uključujući i delikte koji su motivisani mržnjom vrlo su zastupljeni. U izvještajima se sugeriše vlastima u BiH neophodnost ozbiljnog pristupa ovim problemima a posebno se navodi neefikasnost postojećih zakonskih propisa i njihove primjene. Problem čini još većim što je BiH postkonfliktno društvo opterećeno dugom istorijom religijske i nacionalne netrpeljivosti. Za vrijeme SFRJ ovi problemi su ignorisani iz ideoloških razloga. Što se tiče vjerske mržnje danas, verbalni i fizički napadi na sveštenstvo te vjerske objekte i simbole nisu rijetka pojava, i to najčešće tamo gdje su pripadnici njihove vjerske zajednice u manjini. Postojeća zakonska rješenja u BiH i neodgovaraju potrebama prakse, reakcija organa formalne društvene kontrole takođe nije zadovoljavajuća. Govor mržnje i zločini mržnje u BiH narušavaju društveni mir, produbljuju postojeće društvene podjele i stvaraju nove, takođe mogu da vode potencijalnim društvenim sukobima. Mržnja i zločin iz religijskih, nacionalnih, političkih i drugih razloga u BiH sastavni su dio istorije, društvene svijesti i prakse i iz tih razloga zaslužuju posebnu pažnju.